

Pr. Frydładu, rządowego patronatu, tytułu św. Katarzyny, także i szkółka katol. Parafia Pr. Frydład, poczta Wierzchowo (Firschau), przedtem Człuchowo; b) J. mały, niem. *Kl. Jensch-nick*, dobra, pow. chojnicki, wrzyna się wąskim pasem w pow. człuchowski. Obszaru liczy mr. 962, budyn. 10, dm. 2, katol. 16, ew. 18. Pa-rafia Człuchowo, szkoła w miejscu, poczta Wierzchowo. J. jest ws. stara. Pierwszy przy-wilej pochodzi z r. 1350, wystawił go komtur człuchowski Ludolf Haken dla sołtysa tutej-szego, żeby wieś nanowo po krzyżacku urzą-dził. *Ks. F.*

Jęczowskie al. *Jęczykowskie*, osada we wsi Zborowskie, pow. lubliniecki. Por. *Chwostek*.

Jędrasy, pustk. nad błotem, pow. sieradzki, gm. i par. Klonowa, odl. od Sieradza 34 i pół wiorst; ob. *Leliwa*.

Jędrów, obręb leśny w bodzentyńskim urzędzie leśnym i fryszerka w oddziale suchedniowskim z r. 1839, o 4 ogniskach, 3 młotach i miechu cylindrowym.

Jędruszkowce, wieś nad Sanoczekiem, przy drodze z Sanoka do Zarszyna, w pow. sanoc-kim, 343 m. n.p.m., ma parafią rzym. katolicą i należy do parafii gr. kat. w Pielny. Ze 190 kilku mieszk. jest 92 rzym. kat., 99 gr. kat i kilku izrael. Większa pos. (Leop. Horodeńska) ma 220 m. roli, 98 m. łąk i ogr. i 3 m. pastw.; mniejsza pos. 120 m. roli, 15 m. łąk i ogr. i 2 m. pastw. J. mają kościół murowany, zbudowany przez teraźniejszą dziedziczkę 1871 — 1876 r. w miejsce dawnego drewnianego z r. 1775. Parafia nosi nazwę w „Dudyńcach”: jakkolwiek Dudyńce w większej części do pa-rafii w Niebieszczanach należą. Pierwotny kościół paraf. był w Niebieszczanach i jest wspomniany w aktach biskupich z r. 1529, ale prawdopodobnie został zniszczony przez Pobie-dzińskich, którzy przyjęli protestantyzm, a na-wet Magdalena Pobiedzińska poślubiła sławne-go apostatę Marcina Krowickiego, byłego pro-boszcza w Sądowej Wiszni. Dopiero w r. 1677 odnowili zrujnowaną kaplicę w Dudyńcach, Tomasz sędzia ziemski sanocki i Wojciech z Leszna Leszczyńscy właściciele Dudyniec i Jędruszkowic. Tę kaplicę poświęcił biskup przemyski Szembek między r. 1721 a 1723 i zamienił na kościół paraf. Parafia należy do dyec. przemyskiej, obejmuje część Dudyniec, Markowce z Podgajem, Pisarowice i Pobiedno. Cała ludność parafii ma 1213 rzym. kat. i 28 izrael. Jędruszkowice pod względem żyzności gleby liczą się do Dołów Sanockich. Najniż-sze położenie 218 m. n.p.m., najwyższe wznie-sienie 370 m. n.p.m. J. przerzyna z północy ku południowi gościniec prowadzący z Pisarowic do Nowotańca. Ślady nafty na powierzchni łąk. Poszukiwań nikt nie robił. Osada skupio-na w pobliżu folwarku dworskiego. Istnieje

kasa pożyczkowa gminna z kapitałem zakłado-wym 110 złr. w. a. *Mac.*

Jędrzychów, ob. *Andrychów*.

Jędrzychów, niem. *Hennersdorf*, ws. na Szlą-sku Austr., ma parafią katol., szkołę ludową, sąd powiatowy, st. p., komorę celną II klasy i st. dr. żel. z Ziegenhals do Karniowa, o 15 kil. od Ziegenhals.

Jędrzychowo 1.) niem. *Heinrichau*, ws. i ry-cerskie dobra, pow. suski, nad znacznym je-ziorem, przez które rz. Ossa przechodzi, 1 mi-lę od Kisielice; a) J., ryccer. ws., obszaru liczy mr. 4001, budynk. 29, dm. 12, kat. 30, ew. 195. Parafia Swarcenowo, szkoła w miejscu, poczta Kisielice. Jest tu cegielnia, młyn i pi-ła parowa. 800 mr. lasu, 180 mr. pokładu tor-fu, znaczny dochód z rybitwy; b) J., włość. ws.; poczta, szkoła i parafia jak wyżej; obsza-ru mr. 1390, budynk. 100, dm. 62, katol. 6, ew. 475. Cejnowa mylnie zowie tę wieś *Hejn-rykowo*. 2.) J., niem. *Heinrichowen, Heinrichs-höfen* albo *Heinrichswalde*, ws. pow. żąłzborski, około 1 i pół mili od Żądzborka, nad jeziorem w pruskich Mazurach, par. Sorkwity. Roku 1724 prob. Riedel ze Sorkwit odkrył tu stare cmentarzysko pogańskie. *Ks. F.*

Jędrzychowo, ob. *Jędrzychowo*.

Jędryki, ob. *Cesarka*.

Jędryn, niem. *Jendryn*, ob. *Rozmierka*.

Jędrzyszek, niem. *Jendrysek*, ws. i dobra, pow. bytomski, o 2 mile od Tarnowskich gór, pośród borów. Wieś ma 21 osad, 379 mr. rozl.; dominium, do dóbr Nejdeń należące, 4147 mr.; do 1859 r. była tu fryszerka.

Jędrzejszki albo *Anderskehmen* (niem.), ws., pow. stołupiański, st. p. *Trakiemy*.

Jędrzeje, *Andreischken*, ws. w pow. niziń-skim Prus Wschodnich pod Skajzgirami.

Jędrzejew, *Jędrzejewice*, ob. *Jędrzejów, Ję-drzejowice*.

Jędrzejewo 1.) niem. *Holländerdorf*, wieś i gmina, pow. obornicki, 2 miejsc.: 1) J. wieś; 2) Bukowice (Buchwerder), osada; 35 dm., 339 mk., 261 ew., 78 kat., 58 analf. Poczta w Połajewie o 10 kil., st. kol. żel. Rogoźno (Rogasen) o 32 kil. 2.) J., niem. *Weissenberg*, ws. i gm., pow. inowrocławski, 2 miejsc.: a) J. ws.; b) Magdalenowo osada; 14 dm., 90 mk., 85 ew., 5 kat., 38 analf. Poczta we wsi Wo-dzek o 5 kil., telegr. i st. kol. żel. w Gniewko-wie (Argenau) o 6 kil. *M. St.*

Jędrzejewo 1.) *Andreasthal*, osada, powiat świecki. Obszaru liczy mr. 319, budynk. 18, dm. 15, kat. 47, ew. 41. Parafia Świekatow-o, szkoła Dębowa, poczta Brunstplatz. 2.) J., al. *Andrzejów, Andreasdorf*, wybud. do wsi Nogat, pow. grudziąski, nad jeziorem Nogat, przy granicy pow. kwidzyńskiego. Parafia Szeniwałd, poczta Łasin. R. 1777 z 5 chat się składało.

Jędrzejowskie oledry, niem. *Putzig-Hauland*, ob. *Jędrzejów*.

Jędrzejki, niem. *Jendreyken*, wś, pow. łecki, st. p. Borzymy.

Jędrzejnik, *Jędrzejniki*, wś, pow. nowomiński, gm. Glinianka, par. Nowo Mińsk. W roku 1827 było tu 15 dm., 108 mk. Folwark Jędrzejniki-Celinów (z wsią Jędrzejniki), od Mińska w. 7. Rozł. mr. 774, grunta orne i ogrody mr. 450, łąk mr. 35, pastwisk mr. 70, lasu mr. 170, zarośli 39, wody mr. 1, nieużytki i place mr. 10. Bud. mur. 1, drew. 12. Wieś Jędrzejniki osad 15, z gruntem mr. 168.

Jędrzejów (w języku urzęd. Andrejów zwany), osada, przedtem mko, stolica powiatu t. n. gub. kieleckiej, leży pod 50°38'4 szerokości i 37°57'2 długości wschodniej, nad dwiema rzekami: Brzeźnicą i Jasionką, z których pierwsza przerzyna miasto (ze stawów pod klasztorem wypływa), druga płynie brzegiem jego terytorium. Połączony jest traktem bitym IV rzędu z Kielcami i Miechowem, traktem bitym na Szczekociny do Koziegłowa i st. drogi zel. warszaw.-wied. w Myszkowie, tudzież z traktem idącym z Kielc na Pińczów do Skalbmierza, z którym trakt z J. idący przecina się we wsi Kije. J. odl. od Warszawy 196 w., od Radomia 112 w. od Kielc 35 w. Posiada dwa kościoły murowane (parał., po cystersach), sąd gminny okr. I, urząd powiatowy, urząd gminny, dwie szkoły początkowe (męską i żeńską), szkołę niedzielną rzemieślniczą, seminarium nauczycielskie ze szkołą wzorową, filią banku polskiego, oddział pocztowy, stac. telegraficzną, dom schronienia dla starców i kalek. W 1827 r. liczone tu 185 dm. i 1447 mk., w 1861 r. było 223 dm. (49 mur.) i 1970 mk. (wyłącznie chrześcijanie); 1875 r. 2537 mk.; obecnie 3,100 mk. Osada to bardzo starożytna, na początku XII wieku była wsią zwaną Brzeźnica i należała do dwóch braci: Janisława, proboszcza wrocławskiego, kanonika gnieźnieńskiego i krakowskiego, oraz Klemensa, z domu i rodu Gryfów, którzy słynący podówczas zakon cystersów sprowadzili roku 1111 z Morybundu, w Burgundii, do Brzeźnicy, i klasztor im tutaj wystawili (1149 r.). Klasztor ten z początku miał szczupłe dochody, lecz gdy pierwszy z założycieli został arcybiskupem gnieźnieńskim, zaraz hojnie go obdarzył i samą wieś Brzeźnicę podarował. Późniejszymi głównymi uposażycielami klasztoru byli biskupi krakowscy: Gedeon i Wincenty Kadłubek, z których ostatni wstąpił nawet do tutejszego klasztoru, puszczając biskupstwo Iwonowi, i w nim jako zakonnik w r. 1223 świętobliwego życia dokonał. Przy końcu XII w. wieś Brzeźnica (która już 979 r. miała podobno kościół mur.) przewana była Jędrzejowem, od imienia jednego z opatów Andrzeja,

jak twierdzi Paprocki. Lecz wiarogodny spis opatów tutejszych (Hencel, O klaszt. Jędrzej., str. 170) żadnego w owym czasie nie podaje Jędrzeja. Bez wątpienia zatem Brzeźnica od kogo innego przemianowanie swoje otrzymała. Był tedy J. jeszcze w r. 1271 wsią, którą dopiero Bolesław Wstydlivy osobnym przywilejem wyniósł do stopnia miasta i prawem niemieckiem nadał, uwalniając mieszczan od wypraw wojennych i od robocizn przy stawianiu zamków, wyrażając się w niem. iż oni wyłącznie tylko do opata i klasztoru rozrządzenia należą. Obdarzyli to miasto różnemi swobodami i inni monarchowie polscy i biskupi, jako to: biskup krakowski Paweł w r. 1274; Władysław Łokietek w latach 1308 i 1318 i t. d., pomnażając dobra klasztoru, który aż do ostatnich czasów był stolicą jednego z najbogatszych opactw w dawnej Polsce. Lecz ślady tych nadań w czasie pogorzeli J. przed r. 1510 w ogniu niszczały. Po spaleniu miasta i przywilejów mieszczanie udali się do Zygmunta I z prośbą, aby im takowe ponowił. Król wyznaczył na grunt komisją, która pod przysięgą 10 wiarogodnych obywateli wybadała jakie im prawa, nadania i swobody służyły. Na mocy zdania sprawy tej komisji, Zygmunt przywilejem wydanym w Krakowie 1510 roku przyznał miastu prawo niemieckie, targi tygodniowe i trzy jarmarki do roku. A ponieważ okazało się z zeznania tychże mieszczan, iż winni byli dostarczać na każdą wyprawę wojenną wóz czterokonny z woźnicą, dwóch pieszych ludzi i łożyc na ich utrzymanie, a nadto obowiązani byli dawać podwozy i opłacać podatki, jakie tylko uchwalone zostaną; wszystkie przeto takowe ciężary i powinności nadal ponosić mają, bynajmniej się od nich nie wyłamując. Przywilej ten i inne potwierdzali późniejsi królowie polscy, jako to: Zygmunt August w r. 1533 w Krakowie; Stefan Batory, w r. 1581 w Warszawie; August III dnia 26 maja 1751 i nakoniec Stanisław August 25 sierpnia 1778 r. Ztąd miasto było zamożne, ludne i dobrze zabudowane, a do tutejszego klasztoru liczne włości należały, które wraz z miastem, po supressji zakonu w r. 1817, przeszły na własność rządową. Co do wspomnień historycznych przywiązanych do J., to w r. 1526 r. znaczna część stanu rycerskiego, przeciwna wyborowi cesarza Maksymiliana, popierając elekcyą Stefana Batorego, zgromadziła się tu na zjazd walny trybem pospolitego ruszenia, do którego przylączyło się niemało senatorów. Tu przybyły w poselstwie Hieronim Filipowski dziękował w imieniu Batorego za obranie na królestwo. Potwierdzono następnie wybór Anny Jagiellonki na królowę i przybranie jej za małżonka Batorego. Przy końcu maja 1592 r. ta zje-

chali: Jan Zamoyski, kanclerz wielki koronny wielu wojewodów i kasztelanów, w celu zaradzenia przeciwko małżeństwu Zygmunta III z Anną, córką arcyksięcia Karola, tajemnie bez wiedzy i zezwolenia stanów ułożonemu, co jednakże pomimo ich protestacyi przyszło do skutku. W czasie rokосу 1607 r. zjechała się szlachta do J. a za przybyciem Mikołaja Zebrzydowskiego, wojewody krakowskiego, uznano za nieważną ugodę janowiecką i urządzono zbierać wojsko. Do najdawniejszych zabytków tutejszych należą: kościół parafialny pod wezwaniem św. Trójcy, starszy swem założeniem od kościoła pocysterskiego, a istniejący jeszcze kiedy J. był wsią Brzeźnicą, bowiem za czasów Bolesława Krzywoustego poświęcał go i dziesięciną uposażył biskup Maurus, od r. 1109 do 1118 na stolicy biskupiej krakowskiej zasiadający. Teraźniejszy atoli kościół, w połowie XV wieku jak się zdaje przez Mikołaja herbu Odrowąż, opata, wzniesiony, dosyć okazałą ma budowę, a zewnątrz tylko potynkowaniem jest oszpecony. Ma on dach ostry, gontami kryty, a wewnątrz sklepienie ścian filarami podparte; na potrójnej ścianie od strony zewnętrznej, znajdują się wypukłe na kamieniu wyrobione herby Prus i Odrowąż, oraz także tablica z napisem gotyckim, wypukło rzeźbionym, którego część tylko pozostała. Tablica ta zdaje się pochodzić z r. 1479 i obejmuje wzmiankę o erekcyi. Wnętrze tej świątyni malowane jest na mokro, pędzlem wcale niezgorszym. Nagrobków jest tu sześć, z tych najdawniejszy Łagowski i jego żony Doroty ze Słupskich, zmarłych w r. 1595—96, z marmuru siwego, bez żadnych ozdób, z samym tylko napisem. Inne nagrobki należą do tutejszych proboszczów, którzy posiadali wyższe w hierarchii duchownej dostojeństwo i wszyscy byli dobrodziejami tutejszego kościoła; pomniki te są bardzo skromne. Najważniejszym atoli zabytkiem są gmachy pocysterskie, ówierć mili za miastem w miejscu zwanem Brzeźnica, które należą do najstarożytniejszych a razem i najpiękniejszych pomników budownictwa w Polsce; łączące się z sobą gmachy kościoła, opactwa i klasztoru, wraz z rozległymi ogrodami, opasane są w około obszernym murem, z którego w pewnych symetrycznych odległościach wyskakujące niskie jakby baszty, dają miejscu temu pewne podobieństwo do obronnego grodu. Wiemy też z historyi, że Konrad, książę mazowiecki, chełwy opieki i krajów synowca swego Bolesława Wstydlivego, wtargnąwszy w r. 1235 w ziemię krakowską, porobił zamki z kościołów, a w tej liczbie i w J., opasując je murami i lud zbrojny osadzając. Według opisu Długosza (Lib. Ben. III, 363) był tu kościół piękny z kamienia budowany,

klasztor murowany, środkiem strumień, sadowocowy obfity. Do XV w. zakonnikami byli sami Włosi i Francuzi, dopiero od XV prze-ważają Polacy. Częścią najdawniejszą rzeczonych gmachów jest właściwy klasztor, którego szerokie w koło idące korytarze do licznych cel dawnych zakonników prowadziły. Tu pokazują jeszcze cele, w której miał mieszkać Wincenty Kadłubek, a chociaż tradycja ta na niczem pewniejszym nie opiera się, a struktura gmachu jest znacznie późniejszą od XII wieku, to przecież sława, jakiej poświęcił nasz kronikarz, część z jaką przechowywano zwłoki jego w tymże klasztorze i późniejsza, za długim staraniem opatów, osiągnięta wreszcie w roku 1764 beatyfikacya onegoż, są dostatecznymi powodami do mniemania, iż zachowano jeśli nie rzeczywiście samą celę Kadłubka, to przynajmniej pamięć o miejscu gdzie była. Gmach opactwa czyli sam pałac opatów, z kościołem i klasztorem stykający się w murach które dotąd istnieją, wystawiony był w drugiej połowie XV wieku. Dwie na krużganku dolnym wmurowane kamienne tablice, z których jedna ma w głębi wyryty rok 1475, a druga wypukło wyrobiony napis w słowach: Nicolaus Odrowons, hujus coenobii Abbas, hoc opus fecit, wskazują datę założenia i fundatora. Obszerne na dziedzińcu klasztornym stajnie, kuchnie, składy i gospodarskie budynki, tudzież obmurowanie i ozdoby niektóre ogrodu, jak np. szczątki fontanny i cysterny, zdają się być restaurowane w przeszłym wieku. W najlepszym stanie utrzymał się kościół, niezawodnie należący do rzędu najwspanialszych świątyń w Polsce, założony, jak wyżej wspomnieliśmy, w r. 1149. Gmach ten kilkakrotnie przerabiany, ma zewnątrz styl XVIII wieku; facyata jego piękna, a dwie wyniosłe wieże, pomimo położenia kościoła na nizinie, zdaleka się ukazują. Wewnętrzne tylko sklepienia kształtem swoim o jego dawności świadczą. Stawiany jest z ciosu, pokryty miedzianą blachą. Wewnątrz odpowiedniemi jest bogactwo marmurów w odrzwiach i ołtarzach, piękny nadzwyczaj styl całej głównej nawy kościoła, wspartej na czterech z każdej strony arkadach, oddzielających ją od naw bocznych, i zblakłe już dzisiaj, ale widoczne sklepienia głównego freski, które dzieje założenia klasztoru wyobrażają. Wehód główny nie jest naprzeciw wielkiego ołtarza, lecz z lewego boku, stosownie do umieszczonej w murze obwodowy dzwonnicy, która stanowi jakby bramę wjazdową do kościelnego dziedzińca. Ołtarzy murowanych jest tutaj dziewięć, a dziesiąty na ścianie tylko osadzony. Prócz tego kaplic do kościoła z lewej strony przymurowanych jest dwie: jedna św. Michała, służąca następnie za zakrystyą;

TC-OK-15-64

druga Wincentego Kadłubka, mniej więcej w połowie długości kościoła, w której kości tego błogosławionego, w trumnie metalowej, na ołtarzu są teraz umieszczone. W ostatniej wizycie zapisane zostało, że w r. 1800 zgorzał ten gmach wraz z biblioteką, w której były dowody erekcyi klasztoru, pisma własnoręczne Kadłubka, list św. Bernarda do tutejszego zgromadzenia pisany i inne starożytności. To co później po spaleniu cystersi jeszcze z tradycyi zebrali, to wszystko po supresyi do archiwów rządowych wzięto. W roku 1806 i 1817 przedsięwzięto lecz nie dokonano restauracyi kościoła i klasztoru. Jedynym prawie wyjątkiem jest nagrobek Pakosława, kasztelana krakowskiego, zmarłego w r. 1319, który odkrył i opisał A. Z. Helcel. Wreszcie są tu także wielkie organy, niegdyś w całym kraju najświetniejsze. Kościół jędrzejowski po częściowem swoim spaleniu, winien odnowienie i pokrycie dachu blachą miedzianą przedostatniemu opatowi, Niegolewskiemu. Po supresyi cystersów w r. 1817 kościół ten poszedł niejako w zaniedbanie i już groził ruiną. Dopiero gdy w r. 1858 rząd darował go ojcom reformatów, ci znacznym kosztem, a szczególnie usiłowaniem ex-prowincyała tegoż zakonu ks. Czerwonki, podźwignęli go i w dobrym stanie utrzymywali. Za miastem o $\frac{3}{4}$ mili, na gruncie gminy Sudoł, wznosi się drugi kościół i klasztor pocysterski, potem księży reformatów, który wyżej opisaliśmy. Par. J. dek. jędrzejowski 6695 parafian. Gmina J. obejmuje tylko os. t. n., ma 4302 mr. obszaru i 3100 mk. (1867 r.). Dobra rządowe J., czyli ekonomia J. obejmowały 1833 r. folw. i wieś Sudoł, miasto Jędrzejów z klasztorem i kościołem, młynem pod groblą i stawami, folw. i wieś Zdanowice, wieś Brynica Mokra, folw. i ws Lasków z cegielnią, wieś Tarnawa, folw. i ws Prąclaw, ws Chorzewa z dwoma młynami wodnymi, ws Caców, ws Brynica Sucha, folw. i ws Cierno z kościołem, folwark Oskarzew, folw. i wieś Przyłek, folw. i wieś Kawice Seperatne, folw. i wieś Raków z młynem i tartakiem, folw. i wieś Węglence, folw. i ws Wolica z trzema młynami, folw. i wieś Łączyn, folw. i wieś Łysaków, folw. Ludwinów, folw. i wieś Skroniów, folw. i wieś Potok z młynem, folw. i ws Słaboszewice, folw. i wieś Bizorenda z młynem, folw. i wieś Złotniki z kościołem i młynem, folw. Dyament, folw. i wieś Mniszek z młynem, tartakiem i papiernią; ogólna rozl. dóbr miała wynosić około mr. 33,000. O J. i jego zabytkach pisali: Niemcewicz (Podróże po ziem. polsk. str. 28). A. Z. Helcel, Klasztor Jędrzejowski (Roczniki tow. nauk. krak., 1852, zesz. II). Powiat jędrzejowski gubernii kieleckiej (w urzędowym języku andrzejewskim zwany) utwo-

rzony został w 1867 r. z części dawnego kieleckiego powiatu i kawałków stopnickiego i miechowskiego. Graniczy on na półn. i półn.-wschód z kieleckim, od wschodu z częścią stopnickiego i z pińczowskim, na południe z pińczowskim i miechowskim a na zachód z częścią olkuskiego i włoszczowskim. Leżąc w samym środku gubernii styka się ze wszystkimi jej powiatami. Obszar jego wynosi 23,06 mil kw. Stanowi on wyżynę wyniesioną średnio na 900 stóp nad poziom morza i przedstawia w środku powiatu koło Jędrzejowa i nad brzegami Nidy lekko pofalowaną płaszczyznę, zaś w północno-wschodniej stronie od linii łączącej Korytnicę, Sobków i Kembieszycę przybiera charakter górzystej okolicy w skutek pojawienia się licznych dolin, wąwozów i górzystego charakteru wyniosłości. W południowej części powiatu wraz z podnoszeniem się poziomu do 1,000 stóp, występuje również od prawego brzegu Mozgawy okolica z górzystym charakterem wąwozów i wyniosłości do 1,100 stóp dochodzących. Północno-zachodnia część powiatu obfituje w lasy, których wody odprowadza Nida, przerzynająca powiat w kierunku z zachodu ku wschodowi i z północy ku południowi. Wody południowej części prowadzą do Nidy, Mierzawa z Mozgawą. Brzegi Nidy stanowią szeroką i błotnistą dolinę. Ludności miał 1879 r. 59,752 mk. stałych, w tej liczbie 29,047 męż., 30,705 kob. J. pow. w 1880 r. miał 48,320 mr. lasów, w tej liczbie 10,963 mr. lasów prywatnych urządzonych a 25,659 mr. nieurządzonych, 2,107 mr. na nowo obsianych, 6,830 wyciętych a niezarzewionych, w ręku włościan było 936 mr. a do osad miejskich należało 1,924 mr. O stanie rolnictwa dają pojęcie cyfry wysiewu i zbiorów w 1876 r. Pszenicy wysiano 13,238 czetw. i, zebrano zaś 52,952 czetw.; żyta wysiano 16,277, zebrano 48,331; pszenicy jarej wysiano 2,275, zebrano 6,825. W latach 1878—80 obsiano żytem włók 80, które wydały ziarn w 78 roku 6, w 79—2, a w 80—2 $\frac{1}{2}$. Pszenicy zimowej włók 46, a z tych ziarn w 78 r.—7, w 79—2, w 80—5. Pszenicą jarą włók 35, wydały ziarn w 78 r.—5 $\frac{1}{2}$, w 79—1 $\frac{3}{4}$, w 80—4 $\frac{1}{4}$. Jęczmienia włók 64, ze zbiorem ziarn w 78 roku 6, w 79 zaledwie 2, a w 80—6. Owsa włók 90, z tych ziarn w 78 r.—6, w 79—3, a w 80—4. Gryki włók 2, wydały ziarn w r. 78—5, w 79 i 80 po 3. Prosa włók 2 $\frac{1}{3}$, wydały w latach 78 i 79 po 14 ziarn, a w 80 tylko 12. Grochu włók 25 dały ziarn w 1880 roku 4. Kartofli włók 56 w tymże roku wydały 8 ziarn. Przemysł nie bardzo rozwinięty, jak o tem przekonywają następne cyfry, wskazujące ilość fabryk i wysokość ich rocznej produkcji: 7 garbarń z produkcją na 15,500 rs. i 21 robot;